

»Ob takem pogledu človek skoro pozabi tihe domovine.« Slovenski pisatelji praški študenti in doktorandi¹

Tone Smolej

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana

Avtor raziskuje slovenske pisatelje, ki so v prvih dveh desetletjih 20. stoletja študirali in promovirali v Pragi. V ospredju zanimanja so štirje slovenski pisatelji: klasični filolog Ivan Lah, pravnik Anton Leskovec in Anton Novačan, ter slavist Ferdo Kozak.

Ključne besede: slovenski pisatelji, Karlova univerza

Leta 1882 je bila znotraj univerze Karla in Ferdinanda v Pragi ustanovljena poleg nemške še univerza s češkim poučevalnim jezikom. Franc Miklošič je poprej sicer v Gosposki zbornici podvomil, ali bo Čehom uspelo vzgojiti dovolj usposobljenih univerzitetnih učiteljev, nato pa je glasoval za takšno delitev, kot so jo želeli Čehi, namreč na podlagi institucionalne kontinuitete in ne v obliki povsem nove češke univerze, kar so zagovarjali Nemci (Lukan 1992: 587). Starejši profesorji so se morali odločiti, kje bodo poslej poučevali, treba je bilo razdeliti tudi skupne prostore. V šolskem letu 1882/83 se je bilo mogoče vpisati le na pravno in filozofsko fakulteto, kjer je pričel s predavanji Tomáš Masaryk, ki se je poprej habilitiral na dunajski univerzi. V devetdesetih letih 19. stoletja je bilo na češki univerzi vpisanih že več študentov kot na nemški (Havránek, 1997a: 186), konec stoletja pa so začeli prihajati tudi Slovenci. Marsikateri slovenski študent se je na češko univerzo podal zaradi slovesa prof. Masaryka. Eden prvih je bil Ivan Žmavc (1871–1956), ki se je po študiju v Gradcu vpisal na češko filozofsko fakulteto, kjer je poslušal Masarykova predavanja iz filozofije, nato pa je na nemški leta 1898 promoviral s tezo o svobodni volji pri Tomažu Akvinskem. Žmavc, poznejši bibliotekar Klementinuma, je bil med soustanovitelji Masarykove akademije dela – Masarykova Akademie Práce (Gantar Godina 1987: 134). Nekoliko drugačna je bila pot Dragotina Lončarja (1876–1954), ki je pri Jaroslavu Gollu vpisal antično in srednjeveško zgodovino, pri Josefu Pekaču pa sodobno. Pri Luborju Niederletu je študiral arheologijo in slovansko starožitnost, pri Janu Palackem pa narodopis, goropis ter vodopis. Po opravljenih rigorozih iz geografije in filozofije je Lončar leta 1902 promoviral s tezo *O gostoti prebivalstva in krajev na Kranjskem*

1 Raziskava je nastala v okviru projekta *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov v Avstro-ogrski monarhiji (1872–1918)*, ki jo financira ARRS. Avtor se za pomoč zahvaljuje dr. Andreju Šurli, nekdanjemu slovenskemu lektorju na Karlovi univerzi. Naslov je prevzet iz novele *Iz srca* Antona Leskovca.

(*O hustotě obyvatelstva a jeho sídel v Kranjsku*), ki je prva disertacija slovenskega kandidata, obranjena na češki univerzi. Tako kot drugi predstavniki njegove generacije je tudi Lončar poslušal Masarykova predavanja iz filozofije in sociologije, že leta 1900 pa je imel v Ljubljani predavanje z naslovom *Naše filozofično stališče nasproti liberalizmu, klerikalizmu in socialni demokraciji*, ki je teoretično naslonjeno na Masarykovo filozofijo. Predavanje so skupaj z drugimi referati izdali v brošuri *Kaj hočemo. Poslanica slovenski mladini*, s katero so slovenski realisti želeli uveljaviti Masarykovo misel tudi na domačih tleh (Gantar Godina 1987: 38).

Pavle Pestotnik (1879–1955), avtor drugega doktorata, se je za študij v Pragi odločil, saj je želel spoznati češko sokolsko organizacijo. Pred študijem je češčino poznal le iz Vymazalove slovnice. Tako kot Lončar je tudi Pestotnik pri Gollu študiral starejšo, pri Pekaču sodobno zgodovino, Václav Novotný pa mu je predaval husite in taborite (*Husité, táboři, bratři*). Masaryka, pri katerem je poslušal sociologijo, filozofijo verstev in zgodovino malega naroda, je pozneje opisal takole:

Bil je oster, stvaren kritik, ne le toliko katolicizma kot vsega slabega in nezdravega, kar je kasneje organizirana katoliška cerkev primešala prvotnemu čistemu pojmovanju vere. Znana je njegova javna debata v Kolinu, kamor je Masaryk povabil na razgovor o cerkvenih in verskih problemih visoke cerkvene kroge. Njegov poziv je znan: ne uničevati vere, ampak zahtevati očiščenje, tega, kar je čistemu Kristusovemu nauku dodala verska špekulacija učenih teologov na cerkvenih kongresih srednjega in kasnejšega veka. (Pestotnik 1995: 33)

Pestotnik je telovadil pri češkem sokolu in se celo udeležil sokolskega zleta v Lvovu, ki se je začel s slovesno mašo. Medtem ko so poljski sokoli med povzdigovanjem klečali, je dal češki načelnik naslednje povelje: »Husov narod stoji v pozoru!« (Pestotnik 1995: 9). Leta 1906 je Pestotnik opravil rigoroz iz občje in avstrijske zgodovine ter pri Masaryku filozofski rigoroz, promoviral pa je s tezo *Začetki narodno političnega življenja pri Slovencih (Počátky národně politického života u Slovinců)*, pozneje je postal profesor, starešina slovenskega sokola in minister prve slovenske vlade.

Kot lahko sklepamo iz virov, so bili prvi slovenski doktorandi bolj družboslovno usmerjeni, hkrati pa so skušali ideje češkega realizma (oziroma masarykovstva) in sokolstva uveljaviti v Sloveniji. Jeseni 1903 pa se je na češko univerzo vpisal prvi pisatelj – Ivan Lah –, ki je dve desetletji pozneje svoja občutja takole popisal:

Ko sem l. 1903 prišel na praško univerzo, se mi je godilo kakor marsikateremu mlademu človeku, ki v razmerah novega življenja išče samega sebe. Univerza je bila razdeljena po raznih starih poslopih Karolina in Klementina – filozofska predavanja pa so se vršila v veliki t. zv. Lazenski dvorani in na Mali strani. Vse to je vplivalo neugodno na začetnika, ki se je komaj spoznal v velikem mestu. Pogosto se je zgodilo, da sem našel predavalnico, ko je bilo predavanje že končano. Poleg tega so me zanimale knjigarne in antikvariati s svojimi izložbami in pogosto sem si kupil za par desetih knjigo, ki me je zanimala, in sem odšel v park, kjer se je na ta način bolj po srcu študiral nego pri predavanjih, posebno,

ker še nisem dobro obvladal jezika. Tako študiranje pa postane lahko nevarno za onega, ki hoče dovršiti univerzo. Dasi smo imeli v klasični filologiji strokovnjake, ki so bili izborni predavatelji, kakor Novák, Král, Vysoký, Groh i.dr, vendar nisem mogel najti v tej učenosti pravega smisla. (Lah 1925a: 38)

Josef Král, ki je Lahu predaval grško metriko in gramatiko atiškega narečja, se je habilitiral še na nerazdeljeni univerzi, Robert Novák, ki je leta 1882 postal sploh prvi profesor, habilitiran na češki univerzi, pa rimsko govorništvo, tragedijo in liriko. Pri Hynku Vysokem je Lah poslušal grško mitologijo, pri Františku Grohu pa Platona, Homerja in grško tragedijo. Poleg klasične filologije je Lah vpisoval tudi slavistične predmete, František Pastrnek, Miklošičev učenec, je tedaj predaval staro cerkveno slovanščino ter češko, moravsko in slovaško dialektologijo. Lah je pozneje zapisal, da ga je slavistika zanimala bolj z literarne kot pa jezikovne smeri, meseci so mu tako potekali v negotovem premišljevanju, a kmalu je našel pravega učitelja:

Nekoč me je zanesla pot na predavanje iz Zgodovine pedagogike. Predaval je prof. Drtina. Velika dvorana je bila nabito polna, okoli 200 ljudi je poslušalo z nekako sveto gorečnostjo predavatelja. Govoril je o Rousseauju. Njegov govor je bil izrazit in razločen, predavanje precizno in zanimivo. Pred menoj je vstajala podoba velikega potnika, nemirnega duha, ki je zapustil svoje rodno mesto Ženevo in šel v svet, da postane glasnik velikih novih idej. Odslej sem bil zvest slušatelj svojega profesorja in ko sem se o priliki z njim osebno seznanil, ga je veselilo, da ima med učenci tudi Slovenci in me je prosil za neke informacije o našem šolstvu, ker ni imel točnih podatkov. (Lah 1925a: 38)

Po letu 1904/5 je Lah pri tem profesorju poslušal zgodovino pedagogike, reformne smeri v srednješolski didaktiki in zgodovino novoveške filozofije v obdobju renesanse in reformacije. Drtina je veljal za pristaša profesorja Masaryka. Čeprav je Lah v času študija pri njem vpisal le filozofski seminar ter predavanje o Dostojevskem, je iz *Knjige spominov* razvidno, kako globoko je vplival nanj:

[Masarykova] predavanja so bila nabito polna; vse je poslušalo z neko sveto pobožnostjo. Dasi še nisem popolnoma obvladal jezika, sem čutil vpliv njegove osebnosti: njegovi kratki odsekani stavki, govorjeni iz globokega notranjega prepričanja, z resno besedo in značilnimi gestami njegove desne roke, njegov pogled in ves pojav, vse je imelo v sebi nekaj vabljivega, privlačnega in mnogi njegovi stavki so odmevali v duši še dolgo potem, ko smo že odhajali na izprehod v Kinskega vrtove. Tu se je razlagal evangelij življenja, evangelij narodnosti, evangelij novega krščanstva. (Lah 1925b: 26)

Masaryk je želel mladino, ki se ga je oklenila, rešiti brezverstva in verske indiferečnosti, saj da je le na podlagi vere mogoče vzgajati boljšega in srečnejšega človeka. Mlade je opozarjal na Jana Husa in druge češke reformatorje, ki so hoteli vrniti narodom čisto Kristusovo cerkev, kjer naj se moli Bog v duhu in resnici (Lah 1925b: 36–37). Ko je njegov boj za vernost v češki mladini vzbudil spomin na

husitsko tradicijo, so se tudi slovenski masarykovci začeli zanimati za našo reformacijo. Masarykove spodbude in Drtinova predavanja o renesansi in reformaciji so vplivali na izbor teme doktorata, ki ga je Lah začel pisati na začetku leta 1908:

Preštudirati moram celo renesanso in celo reformacijo, ker je šola vedno odziv časa. Moram reči, da je zelo zanimiva ta perijoda in sem prav zadovoljen, da sem si to izbral. Mislim, da bo tudi moje delo Naše šolstvo za časa reformacije prav dobro. Prof. Drtina je bil prav zadovoljen, ko sem mu povedal, seveda sem se jaz malo začudil, ko mi je rekel, da bo prvi rigoroz iz cele filozofije in cele pedagogike, drugi pa iz klasične filozofije. To je obsežna stvar, no, pa mi je obljubil pomoč. Plan je zdaj trden in delavec je priden in zdrav.²

Ko je pisal te vrstice, je Lah pripravljaval kulturno-historično študijo *Primož Trubar in naša reformacija*, v kateri tudi citira Masarykovo retorično vprašanje, ali so Čehi res narod Husov. Ker je slovenski narod klerikalen, usužnjen, hlapčevski, svojih reformatorjev ne pozna ali pa se jih sramuje (Lah 1908: 7). Že prej pa je objavil novelo *Predikant*, o duhovniku, ki želi učiti ljubezni in ljudem kazati čisto resnico, ob preganjanjih pa ga pobijejo kot brezverca. Dve leti pozneje je Lah najprej opravil filozofski rigoroz pri Drtini in Masaryku z odlično oceno. Drugi rigoroz je bil na koncu iz slovanske in ne iz klasične filologije. Pri Pastneku je dobil »výborně«, pri Polívki pa »dostatečně«.

Izvirnik doktorske disertacije danes ni več v evidenci, je pa Lah delo objavil v slovenščini v reviji *Popotnik*. Srednji vek opisuje s citati iz Prešernovega *Krsta pri Savici*. Bogomilino žrtvovanje razlaga v luči tedanjega supranaturalizma in supraracionalizma. Tudi Črtomir je zanj srednjeveški človek, saj se pokori za svoje grehe in služi cerkvi. Srednji vek je za Laha (1910: 177) obdobje, ko ni dokazov slovenskega kulturnega življenja: »Slovenski očenaš, apostolska vera in prisega, to je vse, kar je slovenski narod kulturnega potreboval v tej dobi.« Z večjim navdušenjem spregovori Lah o gibanjih, ki sta prišli s severa in juga, o italijanski renesansi in nemški reformaciji, ki ju razlaga tudi s pomočjo monografije Františka Drtine *Miselni razvoj evropskega človeštva* in drugih njegovih del. V Italiji so bila tla za renesanso ugodnejša kot za reformacijo, v Nemčiji pa je bilo ravno obratno. V nadaljevanju se Lah ukvarja s Trubarjevimi pogledi na šolstvo, ki jih je izpovedal v *Cerkveni ordnungi*, da nobena dežela, ne mesto, ne gmajna ne morejo biti brez šol, šolarjev in učenih ljudi. Lah polemizira z Ilesičevimi (1908: XX) tezami, da je treba oprezno sprejemati trditve o narodnem značaju protestantskega šolstva, saj poudarja, da je bilo nižje šolstvo odločno slovensko. Drtinova teza, da po Melanchthonovi smrti ni bilo niti ene univerze in niti ene šole, kjer ne bi bilo njegovih učencev, pri nas velja za šolo v Krškem in pozneje v Ljubljani, ker ju je vodil magister Adam Bohorič. Konec reformacije in šolstva leta 1598 ima

2 Ivan Lah: Pismo Juli Vouk. Vinohrady, 19. 1. 1908. NUK Rz Ms 1633.

Lah (1910: 311) za »konec našega prvega kulturnega življenja«. Zavrača stališča nekaterih zgodovinarjev, da je bila reformacija le kopija nemškega luteranstva in svoje delo zaključuje z Drtinovo mislijo, da šolstvo vsake dobe odgovarja njenemu kulturnemu značaju ter poudarja, da je reformacija v ljubezni do knjige in vzgoje zapustila dediščino, ki »nam mora biti sveta kot stalni temelj naše narodne kulture« (Lah 1910: 345).

V nasprotju s Filozofsko fakulteto v Pragi, kjer je bilo na začetku stoletja vpisanih le devet slovenskih študentov, jih je bilo na Pravni kar 31. Slovenski študentje so predstavljali poldrugi odstotek vseh, kar pomeni, da so bili za Čehi (97,6 %) druga največja narodna skupnost (Havránek 1997b: 364). Eden teh je bil tudi Josip Murn, ki je poslušal predavanja iz nemškega, rimskega in avtorskega prava. V šolskem letu 1908/09 je akademski senat predlagal, da bi se na češki univerzi določena predavanja do ustanovitve slovenske univerze izvajala v slovenščini, kar pa je ministrstvo zavrnilo (Havránek 1997a: 193). V šolskem letu 1913/14 se je število študentov podvojilo in tako predstavljalo že tri odstotke (Havránek 1997b: 367).

Kljub propagandi proti praški univerzi, ki je Masaryka in Drtino razglašala za brezbožnika (Benedetič 1999: 225), so se v češko prestolnico začeli odpravljati izrazito verni dijaki, ki so leta 1910 ustanovili slovensko katoliško akademsko društvo Dan. Eden od članov je bil pisatelj Anton Leskovec, ki je v doslej neznanem pismu domačim takole poročal, kako so vsi člani društva po večdnevni duhovni vajah pri jezuitih vstopili v Marijino družbo: »Sprejemal nas je sam nj. eminenca knez in nadškof Lev grof Skrbenský; sam nam je pripel svetinje. Obred je tudi drugačen kakor na Kranjskem. Najlepša je prisega. Poklekne se, položi tri prste na evangelij, ki ga drži kardinal, se izreče prisego, poljubi kardinalov prstan in evangelij. Bilo je zares lepo.«³ Ker je imenovanje Skrbenskega za praškega nadškofa javnost sprejela kot protičeško dejanje (Kronthaler 2014: 334), je jasno, da se člani društva Dan niso identificirali z Masarykovimi idejami. Leskovec, ki je en semester že študiral na Dunaju, je pri Leopoldu Heyrovskem, očetu prvega češkega nobelovca, poslušal rimsko dedno pravo, pri Jaromírju Čelakovskem, sinu Prešernovega znanca, pa zgodovino prava v čeških deželah. V poznejših semestrih je poslušal pri Emanuelu Tilschu avstrijsko državno pravo, pri Cyrilu Horáčku finančno vedo, pri Karlu Hermannu pl. Otavskem pa trgovsko pravo. Břetislav Foustka pa mu je predaval moderno državo. V času študija je Leskovec napisal tudi svoje prvo prozno delo, ki ga bogatijo praške impresije:

Hodil sem, kakor vsak dan, po Vltavskih nabrežjih. Tupatam me je prisililo oko, da sem se ustavil, naslonil na železno ograjo in se zadivil v ono krasoto, ki je lastna le vedno mladi in lepi zlati Pragi. Po široki strugi je razlivala temna, globoka Vltava svoje vode

3 Anton Leskovec: Pismo domačim. Praga, 9. 12. 1910. A. Leskovec. Korespondenca. Zgodovinski arhiv Škofja Loka. SI-ZAL-ŠKL/0066. Družina Kušar. T. e. 1. P. e. 15.

počasi, a vendar mogočno, v njej so se ogledavale krasne nove palače, ki jim je zahodno sonce zadnje hipe zlatilo okna. Dalje doli kraljevi Hradčani z orjaškim sv. Vidom, pred teboj ljubki Petřín s svojimi parki. Na levi čuva ponosni Višehrad s svojo zgodovino in na desni cela Praga s stotinami stolpov, kakor morski pristan. Kdo bo zameril, če ob takem pogledu človek skoro pozabi tihe domovine z njenimi zelenimi dolinami, ljubkimi jezери, zasneženimi gorami. (Leskovec 1991: 8)

Nekaj let pozneje se je v študentsko društvo Adrijo vpisal Anton Novačan, ki pa v Pragi ni bil srečen:

Živim s celim svetom v vojski. Iz Adrije me bodo jutri zvečer najbrž pognali, ker delam opozicijo in ker imam napake. Notri so namreč sami slavni Sokrati in Likurgi in vsi brez napak. Rekel sem, da ne poznam naroda, ampak le sebe in da z narodom nočem ničesar, iz sebe da temveč kanim nekaj napraviti – pa so hudi. Ne veš, dragi moj, kako so neumni, hinavski in jezuitsko radikalni.⁴

Novačan je sicer na Pravni fakulteti v prvih semestrih poslušal zgodovino rimskega, nemškega in češkega prava ter cerkveno pravo, v višjih pa avstrijsko pravo, ekonomijo in statistiko. Vpisal pa je tudi Drtinova predavanja o filozofiji in Chytilova o Leonardu da Vinciju. V njegovi zapuščini se je ohranilo nekaj spričeval: kolokvije pri Miloslavu Stieberju (*Nemška pravna zgodovina*), pri Heyrovskem (*Zgodovina in sistem rimskega prava*) in pri Robertu Maršanu (*Razvoj ustave avstrijskega cesarstva, 1860–67*) je opravil s prav dobrim, pri Karlu Kadlecju (*Avstrijska državna zgodovina*) in Hobzi (*Cerkveno pravo*) pa celo s hvalevrednim uspehom.⁵ Po rigorozih iz pravne zgodovine, avstrijskega prava in državoslovja, ki jih je opravljal deloma v češčini, deloma v nemščini, je bil leta 1915 promoviran za doktorja prava.

Takrat pa je že divjala prva svetovna vojna. Zaradi mobilizacije je Leskovec opravil le prvi, pravnozgodovinski rigoroz, Pestotnik se je bojeval skupaj z Janom Masarykom, Lah pa je del vojne preživel v zaporu.

Po razglasitvi Češkoslovaške je Masaryk postal predsednik republike, jeseni leta 1918 se je vseučilišče preimenovalo v Karlovo univerzo, profesor Drtina je postal šolski minister, več drugih profesorjev in docentov pa je tudi nastopilo nove funkcije v vladi in parlamentu (Havránek 1998: 20–22). Skladno z novo jugoslovansko ureditvijo je univerzitetna statistika poslej Srbe, Hrvate in Slovence obravnavala skupaj, na začetku dvajsetih let je kar 759 državljanov Kraljevine SHS študiralo na Karlovi univerzi in predstavljalo nad osem odstotkov vseh, Slovakov, ki so že dobili novo univerzo v Bratislavi, je bilo pol manj. Po letu 1921 je število Južnih Slovanov začelo znatno upadati in se v tridesetih letih ustavilo pod pol odstotka (Havránek 1998: 26). Eden izmed številnih jugoslovanskih študentov je bil Ferdo

4 Anton Novačan: Pismo Antonu Debeljaku. Praga, 17. 6. 1911. NUK Rz. Ms 1190.

5 Anton Novačan. Zapuščina. NUK Rz Ms 1645.

Kozak, ki se je po dveh semestrih na Dunaju in v Zagrebu v letnem semestru 1919 vpisal na Karlovo univerzo, kjer je pri Maximiliánu Křepinskem študiral francosko historično slovnico, pri Václavu Tilleju zgodovino francoske književnosti ter primerjalno književnost. Imel je tudi več ur francoskega lektorata, kjer se je obravnaval francoski realizem in sodobna poezija. Na slavistiki je poleg Pasternekovih predavanj iz staroslovanščine poslušal Polívkova o srbski in ruski literaturi. Vpisal je tudi Máchalova predavanja o češki književnosti ter o zgodovini slovanskih literatur od razsvetljenstva do realizma. Pri tem profesorju je imel bodoči dramatik tudi seminar iz Čehovovih dram. V istem času sta v Pragi študirala tudi France Mesesnel, ki je pri Karlu Chytilu poslušal umetnostno zgodovino, in Josip Vidmar. Slednji je v Pragi nameraval študirati karkoli ali pravzaprav nič, ker se je hotel najprej posvetiti dramaturgiji, a je na koncu vpisal predavanja pri Máchalu, Pastrneku ter rojaku Rostoharju. V *Obrazih* popisuje, kako so preživljali večere na Vinohradih v slovenski gostilni Pipan, kjer pa sta bila Kozak in Mesesnel bolj lačna kot sita, saj sta vsako prihranjeno krono porabila za knjige. V bližnji Nemčiji, ki je takrat preživljala svojo najbolj katastrofalno inflacijo, sta jih lahko kupovala nenavadno poceni, obiskovala pa sta tudi koncerte češke filharmonije. Družba se je pogovarjala o Sovjetski zvezi, ki jo je takrat vodil Lenin, o filozofiji in seveda o književnosti: »O literaturi se je [Kozak] rad pogovarjal, rekel bi impresionistično. Analiz in estetskih razglabljanj ni maral, dasi je, kolikor vem, tačas prebiral znamenitega češkega kritika F. X. Šaldo.« (Vidmar, 1979: 305) Sicer pa je bil Kozak tudi predsednik jugoslovanskih študentov, poslanik Ivan Hribar pa mu je preskrbel lepo stanovanje in ga vabil na številne sprejeme.

Leta 1920 je vabilo na Karlovo univerzo sprejel skoraj šestdesetletni prof. Matija Murko, ki je imel konec oktobra že nastopno predavanje o predhodnikih ilirizma (Jensterle-Doležal 2014), nato pa je na novoustanovljeni stolici za jugoslovanske jezike in slovstva začel s predavanji o ilirizmu:

Sicer zanimanje za jugoslovanske jezike in literature pri Čehih ni bilo znatno; enako so se pritoževali tudi drugi profesorji za slovanske literature in jezike. Glavni razlog je tičal v tem, da ni bilo rešeno vprašanje poučevanja slovanskih jezikov na srednjih šolah. Bil je to *circulus vitiosus*, primanjkovalo je kandidatov za slovanske jezike na srednjih šolah, ti pa zopet niso marali študirati teh jezikov, če niso imeli zagotovljene prihodnosti. Jedro slušateljev so tvorili tudi pri meni Jugoslovani, predvsem štipendisti višjih letnikov, s katerimi se je dalo lepo delati v seminarjih. (Murko 1951: 177)

Eden izmed njih je bil tudi Kozak, ki je pri Murku tedaj vpisal seminar in se z njim konec leta 1920 domenil za temo disertacije, o čemer piše Ivanu Prijateljju:

V prvem delu se mislim dotakniti karakteristike romantične dobe na splošno, potem nje-nega vpliva na Slovane, očrtati početek ilirizma, v glavnem kali, iz katerih je izšel. Tu bi tudi rad podčrtal njegove vrednote v umetniškem in političnem oziru. V drugem delu

sem nameraval podati kratko kulturno-politično zgodovino Slovencev v tej dobi, kamor bi potem vpletel pojav ilirizma pri nas (glavne Ilirce). Za konec pa oris posledic ilirizma, pri nas in pri Hrvatih. [...] Rad bi namreč zgrnil vse, kar se je godilo v raznih slovenskih centrih, v celoto, izdelal na ta način obraz takratnih razmer in s tem nekako izmeril, kako globoko je pri nas ilirizem sploh razvil svoje korenine in pa tudi, v koliko je bil v prirodnem narodnem razvoju njegov pojav pripravljen in opravičen.⁶

Proti koncu leta 1921 je Kozak že poročal, da je svojo disertacijo »pričel oblačiti v definitivno oblačilce«, čeprav gre pisanje počasi od rok. O njej se je veliko pogovarjal tudi s prof. Murkom, ki mu je pripovedoval, da so ga v Zagrebu naprosili, naj napiše članek o nujnosti enotnega jugoslovanskega jezika, pa je odklonil.⁷ Po opravljenem dvournem rigorozu iz slovanske filologije in zgodovine modernih književnosti, ki ga je pri Murku in Tilleju opravil z odličnim, ter enournem iz filozofije je bil Kozak poleti 1922 promoviran za doktorja filozofije.

V arhivu Karlove univerze se je ohranila Kozakova disertacija z naslovom *Ilirizem in Slovenci*, ki ima 157 strani. V uvodnih poglavjih je Kozak razpravljal o Herderjevih vplivih na Jana Kollárja, kar je bila stara Murkova tema. Nadalje je prikazal recepcijo češkega pesnika na Hrvaškem, predvsem v luči ilirističnih stremljenj. Natančno je popisal slovenski kulturno-politični položaj na začetku 19. stoletja in razcepljenost slovenskega organizma, saj v času preporoda še ni bilo enotnega slovenskega knjižnega jezika, priznanega od vsega razumnštva: »Istočasno pa vzporedno z mišljenjem in čustvovanjem naroda večino tega razumnštva ni vezala popolna zavest enote slovenskega organizma.« (Kozak 1922: 47) Osrednje mesto v disertaciji ima graška patriotična šola, zlasti Stanko Vraz. Kozak se je osredinil tudi na duševne vzroke njegovega prestopa v ilirizem, hkrati pa je popisal reakcije nanj, zlasti pri Prešernu, ki je bil prepričan o nezmožnosti izpeljave ideje zlivanja srbskega in slovenskega jezika. V sklepu pa je naštel pozitivne vidike ilirizma, tudi v luči aktualnih jugoslovanskih političnih dogodkov:

Rodoljubje, vzbujeno v ilirski ideji, je to razumnštvo nanizalo na os skupnega čustvovanja, da so se v prvi vrsti zavedeli svoje narodnosti, obenem pa s tem korakom pristopili k problemu potrebe skupnega izražanja – enotnega slovenskega književnega jezika. Zidajoči vsi v eno smer, so bili prisiljeni k iskanju enega sredstva. Vpliv ilirske ideje pa je v njeni poslednji fazi posegel prav do tega jezikoslovnega gibanja in posredno povzročil preporoditev slovenskega knjižnega jezika. Tako je ideja jezikovnega in književnega zedinjenja južnih Slovanov okrepila in utrdila rast slovenskega naroda, ogrevajoča – dasi sama kot cilj izven organskih potreb – vse v prirodnosti dane možnosti. Ideja jugoslovanske vzajemnosti pa je klila iz generacije v generacijo, dokler v našem veku s političnim zedinjenjem Jugoslovancev ni končno našla svojega realnega obraza. (Kozak 1920: 156-157)

6 Ferdo Kozak: Pismo Ivanu Prijateljju, Praga, 19. 1. 1921. NUK Rz Ms 895.

7 Ferdo Kozak: Pismo Ivanu Prijateljju, Praga, 5. 11. 1921. Prav tam.

Peščica slovenskih pisateljev, ki je študirala na najbližji avstrijski univerzi s slovanskim poučevalnim jezikom, je bila v Pragi lepo sprejeta. Karizmatični profesorji in novejšje metode pa so jim omogočili doktorske disertacije, ki na Dunaju ali v Gradcu ne bi bile izvedljive.

Literatura

- BENEDETIČ, Ana, 1999: *Poti do univerze*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- DRTINA, Fran, 1908/1909: *Miselni razvoj evropskega človeštva*. Poslovenil J. A. Glonar. Ljubljana: Omladina.
- GANTAR GODINA, Irena, 1987: *T. G. Masaryk in masarykovstvo pri Slovencih*. Ljubljana: Slovenska matica.
- GANTAR GODINA, Irena, 1990: Slovenski doktorji v Pragi (1882–1916). *Zgodovinski časopis* 44. 451–455.
- HAVRÁNEK, Jan, 1997a: Budování české univerzity a její působení jako centra české vzdělanosti (1882–1918). *Dějiny univerzity Karlovy III (1802–1918)*. Praha: Karolinum. 183–206.
- HAVRÁNEK, Jan, 1997b: Počty a původ posluchačů pražských univerzit v letech 1802–1918. *Dějiny univerzity Karlovy III (1802–1918)*. Praha: Karolinum. 354–367.
- HAVRÁNEK, Jan, 1998: Univerzita Karlova, rozmach a perzekuce 1918–1945. *Dějiny univerzity Karlovy IV (1918–1990)*. Praha: Karolinum. 19–60.
- ILEŠIČ, Fran, 1908: Trubar in njegova doba. *Trubarjev zbornik*. Ljubljana: Slovenska matica. V–XXXII.
- JENSTERLE-DOLEŽAL, Alenka, 2014: Arheologija konteksta. Murkovo nastopno predavanje na Karlovi univerzi v Pragi. *Sto let slovenistiky na univerzitě Karlově v Praze*. Praha: Filozofická fakulta. 56–67.
- KRONTHALER, M., 2014: Skrbenský von Hříště, Leo. *OBL* 12. 334.
- LAH, Ivan, 1907: Predikant. *Vaška kronika*. Ljubljana: Narodna založba. 138–169.
- LAH, Ivan, 1908: *Primož Trubar in naša reformacija. Kulturno-historična študija*. Ljubljana: Blaznik.
- LAH, Ivan, 1910: Šolstvo za časa reformacije na Slovenskem. *Popotnik* 31. 173–180, 204–211, 241–245, 269–277, 302–312, 342–345.
- LAH, Ivan, 1911: Profesor Fran Drtina. *Popotnik* 32. 321–322.
- LAH, Ivan, 1925a: Prof. dr. Drtina (1861–1925). *Popotnik* 46. 37–40.
- LAH, Ivan, 1925b: *Knjiga spominov. Ječe. Moja pot. Dan 1914*. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- LESKOVEC, Anton, 1991: Iz srca. *Zbrano delo I*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 7–14.

- LUKAN, Walter, 1919: Franc Miklošič kot politik v gosposki zbornici. *Miklošičev zbornik. Obdobja 13*. Ljubljana: SAZU, Filozofska fakulteta, 577–590.
- KOZAK, Ferdinand, 1922: *Ilirizem in Slovenci*. Archiv Univerzity Karlovy 1152.
- MURKO, Matija, 1951: *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica.
- PESTOTNIK, Pavel, 1995: *Moja življenjska slika*. San Ramon: Vlado Bevc.
- VIDMAR, Josip, 1979: *Obrazi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

**Summary: »With Such a View, One Almost Forgets the Silent Homeland.«
Slovene Writers – Students and Doctoral Students in Prague**

The close of the 19th century saw the enrolment of several Slovene students at the Charles-Ferdinand University in Prague, mostly owing to the fame of Professor Tomáš Masaryk. The earliest doctoral dissertations submitted by Slovene candidates belonged to social sciences, but a dissertation on the Slovene school system during the Reformation was produced in 1910, prepared by Ivan Lah, a budding man of letters, and supervised by František Drtina. The choice of the theme was partly influenced by Masaryk's positive views of Hussitism. In early 20th century, Slovene students were the second largest ethnic community at the Prague Faculty of Law, outnumbered only by the Czech. Two outstanding lawyer-writers were Anton Leskovec and Anton Novačan (the latter obtained his PhD in 1915). Slovenes continued to study in Prague well into the 1920s, particularly as students of their fellow countryman Matija Murko. It was under Murko's supervision that Ferdo Kozak, another eminent author, produced his dissertation on Illyrism and Slovenes (*Ilirizem in Slovenci*) in 1922.

Keywords: Slovene writers, Charles University